

SAGA
EGMONT

LASSE PÖÖSTII

Jalat maahan

 SAGA
EGMONT

LASSE PÖYSTI

Jalat maahan

Lasse Pöysti

Jalat maahan

SAGA Egmont

Jalat maahan

Cover image: Shutterstock

Kirja ilmentää aikaa, jona se on kirjoitettu, ja sen sisältö voi olla osittain vanhentunutta tai kiistanalaista.

Copyright © 1991, 2021 Lasse Pöysti and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726996135

1st ebook edition

Format: EPUB 2.0

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

I

Veneen pienen etukannen luukun tarkoitusta oli vaikea ymmärtää. Alumiininiittien keskellä se näytti sukellusveneen luukulta, siltä josta miehistö pääsee nousemaan syvyydestä pintaan hädän tullen. Itse luukkukin oli ristiin rastiin kulkevien niittirivien vahvistama. Vanhat veressä muhivat kuvitelmat ryssien salaisista aseista ja hetipaikallavalmiuksista sotaan kuplivat mielessä.

Sortavalan huvivenesatama oli näitä veneitä täynnä. Sanottiin niitä olevan siellä liki tuhat. Venetyypin nimi on Ladoga. Muita tyyppejä ei olekaan.

Mies muistutti painijaa, hartiat jatkuivat pääksi ilman näkyvää rajaa. Hänen nimensä oli Olavi. Ystävällinen mutta tarkkaileva hymy paljasti teräksiset hampaat. Olavi oli syntynyt Kajaanissa. Isä siirtyi Neuvostoliittoon paremman elämän toivossa niin kuin moni muu siihen aikaan ja vei perheensä mukanaan. Isän löysi pian Stalinin kuula.

Aallokkoa oli jonkin verran, peltinen vene rämisi ja airot kolkkuivat kannella. Suomesta tuodut olutpurkit kaatuivat, kaikki huusivat huomioitaan yrittäen voittaa perämööttörin rutinan. Tunnelma kaukana pyhiinvaellusmatkasta.

Olavin ja minun lisäksi oli veneessä Ani, ystävä Sortavalan ajoilta, ja poikani Erik, Miki. Edellinen oli tullut katsomaan kahtakin kesähuvilan paikkaa. Yhden olivat hänen vanhempansa myyneet minun vanhemmilleni. Siinä oli jo silloin seissyt Näreniemen huvilan hirsinen alkumuoto. Toisesta paikasta emme odottaneetkaan löytävämme betonipilareita enempää. Ne valettiin kesällä

1939 Vasikkasaaren itäiseen päähän. Saaren läntisessä päässä asuivat Hainarit.

Anille saaret ja salmet olivat tuttuja, Mikille kaikki uutta. En kuvitellut hänen muistavan paljoa lyyrisistä kuvauksistani. Kaikkihan lapsuutta muistelevat ja kuunteleminen on hajamielistä koska sisältö muistuttaa toisten kertomuksia.

Jo Wärtsilässä rajan yli tultua harmittelin että olin ottanut pojan mukaan. En halunnut kuulla asiallisia vertailuja Iniön saaristoon tai Ahvenanmaahan.

- Kyllä kyllä... Vähän niin kuin Nauvon Berghamn. Vaikka siellä kalliomöykyt ovat pulleampia, villimpiä.

Nyt ei sellaista. Vaikka kaikki vaikuttaisi itsestänikin vähäpätöisemmältä, vaikka jyrkästi vedestä nouseva metsä ei olisikaan niin tumma, halusin sen rauhassa, kahden kesken, ilman kommentteja.

Myöhäistä oli nyt. Kutsu oli ollut pakko esittää koska koko perhe kertoi kiinnostuksesta. Olin vain toivonut että matkan ajankohta olisi sopinut ainoastaan minulle.

Matkan järjestivät Sortavalan Lyseon ja Tyttökoulun seurat. Matkustettiin makuuvaunuissa jotka olivat riippumattomat paikkakunnan energiasta ja vesihuollosta. Niissä asuttiin kaksi päivää.

Kukkassaaren olivat salmen yli rakentaneet pölleistä ja seipäistä kävelysillan. Alitimme sen. Kiinassa se olisi ollut kuvauksellinen, täällä keskeneräinen ja hatara.

Kasinhännän hangaarit olivat paikallaan rannassa mutta lentokoneita ei näkynyt. Nykyajan sotakoneilla tuskin lie aikaa laskeutua tai nousta vettä pärskien.

Sitten avautui Laatokan ulappa. Vasemmalla Riekkalansaaren korkea selänne. Se jatkuu horisonttiin Heposaarena jossa kaksi tulivuoren muotoista huippua. Sieltä nähtiin ennen Laatokalta lähestyvät viholliset. Veden ja taivaan rajassa Mustasaari. Oikealla Haavus, sen

Haukkariutta, jonka pystysuora kallio putoaa veteen ja jatkaa siellä syvälle pinnan alle niin kuin Laatokalla on tapana.

Siinä se avara näkymä jossa ilma ja vesi tapaavat kaukana toisensa saman värisinä. Isän veneestä sen lapsena näin. Se kopioitui mieleen peruskuvaksi luonnosta: kaksi vuoreнкеilaa, jyrkkä kallio ja niiden välissä musta saari avaruuden rajalla. Puoli vuosisataa myöhemmin Australian etelärannikolla jäin tuijottamaan avaraa rannikonäkymää. Laajan veden erottivat valtamerestä keilamaisten vuorten jono, muutama saari ja oikealla metsäinen niemi. En silloin käsittänyt mitä katseella etsin, nyt muistin ja ymmärsin.

- Norjan rannikkohan tästä tulee mieleen, sanoi Miki.

Hyvä poika!

Ylitimme selän ja olimme Haavuksen kanavalla.

Krrrrroks. Kivi. Sokka poikki. Potkuri pyöri holtittomana. Hävetti. Olisihan minun pitänyt muistaa miten tässä ajetaan. Silmä kameran luupissa en ollut seurannut veneen kulkua. Ikuinen kysymys: onko maisemat koettava paikalla vai kotona nojatuolissa?

Nyt avattiin etukannen luukku. Jalat sinne, pylly kannelle ja airot olivat juuri kohdallaan. Kätevä keksintö.

Kanavan savisella laidalla potkuri sai uuden sokan ja matka jatkui.

Kanavankin yli olivat rakentaneet sillan. Oikeastaan ihan asiallista mutta isä olisi kyllä mastoineen joutunut kiertämään koko saaren.

Pellot kanavan ympärillä tupaten täynnä pieniä kesämajoja. Olavi oli varovasti valmistanut minua tähän. Yleisin oli mökki jossa jyrkän katon alle oli saatu pienelle alalle kaksi kerrosta, molemmissa korkeus pitkällekin miehelle. Yläkertaan mahtui vielä sievä parveke. Lisäksi

hökkeleitä joissa miellikuvitus ja sattuma olivat tavanneet hurjassa sekamelskassa.

Entisistä rakennuksista ei edes kivijalkaa. Missähän ennen seiso i Kaksosten talo? Se oli ollut harmaa kuten talot niin usein Karjalassa. Esiinnyimme usein samoissa juhlissa eri puolilla Suomea, Kaksoset ja minä. Nokipoika ja Poika olivat akrobaatteja.

Juho Pullin isoa taloa kallon huipulla ei sitäkään näkynyt. No, Pulli elää Kala-Tirrinä näytelmässä vaikka talo on poissa.

Näreniemeen, meidän huvilallemme, on kanavalta ehkä kilometrin ajomatka. Siellä olisi maisema tyhjää. Vain villiintynyt luonto ja sen tumma metsä... Olin jo nähnyt viiden vuoden takaisessa kuvassa että kaikki rakennukset oli purettu. Mäntyjen ja koivujen rauhaa eivät räystäät eivätkä polut häirinneet. Samanlaista kaikkialla Laatokan saaristossa. Maisema oli palautunut asuun jossa se muinoin näki karjalaisten tulevan.

Huvilan hiekkarannalla makasi nyt kolme moottorivenettä, samanlaisia kuin meitä kuljettava. Yhtä monta keinui Ijäksen, entisen naapurin rannassa pienessä laiturissa.

Kallon reunaa myöten nousivat jyrkät, puusta rakennetut portaat joita myöten neljä miestä raahasi vanhaa betonisekoittajaa. Rannassa prutkutti polttomoottorin käyttämä pumppu.

Tuttua oli rantaan asti yltävä kasvillisuus. Veden liplatuskin kuului entisenlaiselta.

Kallon laella, huvilan paikan vieressä, seisoivat vanhat puut. Savupiipun sokkelina olleet kivet näyttivät ohikulkijoiden nuotiopaikalta. Tiiliä ei näkynyt. Meiltä kylälle päin jatkui pikkumökkien ja muovisten kasvitarhojen tiivis asutus. Huvilan paikkaa lukuun ottamatta joka neliötuuma oli viljelty tai rakennettu. Mansikoita, kurkkuja,

vihanneksia kaikenlaisia. Mansikkapenkkien välissä laudasta tehdyt kävelysillat, rikkaruohoa ei missään.

Rannassa odottivat niemen uudet asujat, kypsässä keski-ikässä oleva pariskunta Nina ja Anatoli Zokomolov. Nina, syntyään kasakka, hohti hymyilevää sensuellia charmia. Anatoli kävisi teollisuusjohtajasta tai lähettilästä jollei kova elämä liikaa näkyisi kasvoista. Nenän poikki kaksi poikittaista arpea, kuin miekan jäljiltä.

Isäntäväki pyysi jäämään yöksi mutta emme voineet. Kutsuttiin pöytään jossa odotti laardilla maustettu hirssipuuro. Punaisen Armeijan salainen ase, sanottiin meille. Ja vodkaa, kahvia ja leivonnaisia.

Olin päättänyt kuvata kaiken videolle. Lapsuuden maiseman kokeminen oli kuitenkin sen verran myllertävää että kamera sai vähemmän huomiota. Se kävi hiljaa hihnassaan oikealla olkapäällä. Optiikka kuvasi nurmikenttää - karjalaista tosin - ja kenkiä jotka verkkaisesti talloivat sitä. Välistä kuvaan ilmestyy toinen kenkäpari, joskus kaksikin. Äänestä kyllä kuulee mitä kenkien omistajat kulloinkin tarkastelevat mutta kuva sisältää pelkkää ruohoa, kengänkärkiä ja silloin tällöin keltaisen kukan.

Muutamit onnistuneet otokset pelastivat katastrofilta.

Noustiin yläkertaan ja parvekkeelle. Alapuolella viljelykset suorina ruutuina. Raivatut tarpeeseen, huolella, hellyydellä ja mahan pyynnöstä. Tuotteita tarvittaisiin talvella.

Viljelysten reunoilla kukkivat kullerot ja kevätesikot. Olihan nytkin helluntai. Pyhä lehdokki oli jäänyt muovisen kasvihuoneen alle. Kirsikkatarhasta oli säästynyt kaksi kukkivaa varpua.

Helluntain aurinko lämmitti heitä ja meitä. Hymyilimme hymyilevälle maisemalle. Luultavasti kaikki tunsivat samaa.

Nina oli heitetty tänne Kazanista, Anatoli Odessasta. Kajaanilainen Olavi oli päässyt neljällä mahorkkapaketilla Laatokan jäätä myöten pakoon Leningradin piirityksestä, lähetetty sitten etelään lihomaan mutta kadottanut äitinsä kuukausiksi Minskissä. Ani ja minä olimme paenneet täältä kamsuinemme.

Vain Mikille sota oli historiaa.

Rakennukset ympärillämme olivat kaikki uusia. Oli luultu Hruštševin antavan Karjalan takaisin eikä uskallettu aikaisemmin rakentaa.

Ylpeinä esittelivät isäntämme viljelyksiään. Ylpeänä muistelin omiani.

Helluntain aurinko lämmitti.

- Harašoo, ootšen harašoo, kuulin itseni sanovan.

Nina ja Anatoli veivät pikkumökkiin jossa olivat nukkuneet rakentamisajan.

- Tässä asut aina kun haluat, Lasse. Tulet milloin sopii.

Asemalle he toivat kirveen. Anatoli oli sen löytänyt huvilan kivijalasta, teroittanut, maalannut ja varsittanut. Se oli piilukirves. Salmisen poikien kirves. Sillä oli veistetty hirret joista nousi Näreniemen huvila.

II

Hotelli oli ihan sellainen kuin Ritva Arvelo oli sanonut. Ensimmäinen pariisilaishotelli saa kuitenkin pysähtymään ovelle laukut kädessä. Tuttu ja uusi. Tuttu kuvista, uusi tuoksulta. Uusia mausteita, valkosipulia ja ranskalaista tupakkaa.

Mitenkäs täällä pitääkään olla?

Yläkertaan johtavien portaiden puu on tummaa ja vahattua. Matto portaiden keskellä kulunut ja kodikas. Pikkuisen hissien portti on rautaisen koukeroinen, jotenkin yliammuttu ja huvittava vaatimattomassa aulassa. Pieni tiski jonka takana tutkiva Madame, avaimet lokeroissa seinällä. Taustalla Gauloise alahuulessa Madamen aviomies, harmaa jo ja karheaääninen. Hän ei juuri puutu hotellin hoitoon, pitää läsnäolollaan voimassa muotoja joita aikamiespoika jo haluaisi järkyttää. Poikakin lähestyy viittäkymmentä ja uudistushalut alkavat väsyä.

Kahdesti päivässä täyttävät omistajaperheen kattiloiden tuoksut ja pöytäkeskustelu alakerran. Ruokasali on kohta avainhyllyn takana, pöydän pää näkyy tiskin takaa. Lasten äänet öljyn ja valkosipulin joukosta kertovat että uusi polvi avaintenjakajia on varmistettu.

Sumujen laiturit. Pénélope le Moko. Jean Gabin. Michèle Morgan. Arletty.

Nyt ei kuitenkaan oltu Marseillen satamassa vaan Rue Monsieur le Princen yläpäässä Pariisin latinalaiskorttelissa Seinen vasemmalla rannalla. Muuten hotelli oli samanlainen kuin ne joissa filmitähdet surivat ja rakastivat. Kuluneet harmaansiniset seinäpaperit, kuviot suuria,

pyöreitä ja kulmikkaita, ällistyttävän mauttomia. Kulmat ja sängynvieri kiilsivät onnellisten ja onnettomien käsien jäljiltä.

Bidee. Sortavalan asunnon kylpyhuoneeseen oli edellinen asukas antanut asentaa bideen. Sillä oli mukava striilata kokemattomampia kavereita silmään, siinä kun törrötti keskellä suihku joka ylti vaikka kattoon asti. Pariisilainen versio oli pelkkä rautalankatelineellä seisova pitkulainen emaliastia joka kelpasi myös sukkapyykkiin ja muuhun pikkupesuun.

Huoneessa oli mansardi-ikkuna koska oltiin ylimmässä kerroksessa vinon katon alla, olipa pieni neliskulmainen ikkuna itse katossakin. Siitä valui huoneeseen Pariisin merkillinen valkeanhoitava valo.

Huone oli hotellin halvin. Ihanuuteen ei kuitenkaan ollut varaa. Aina hivenen surumielinen kotivävy – siksi aikamiespoika oli osoittautunut – tuli vielä surullisemmaksi kun sanoin appiukon hotellia kalliiksi. Hän katseli epäuskoisena mustaa päällystakkia jonka Harjun Pukimo oli ommellut nimenomaan tätä matkaa varten. Se oli todella elegantti.

Herra Prinssin katu oli jätettävä ja siirryttävä pienemmälle kujalle. Sellainen löytyi läheltä Mika Waltarin Kalastavan Kissan Katua. Hinta vastasi resursseja.

Painavat matkatavarat viidenteen kerrokseen raahasi seitsenkymppinen pitkän sinisen esiliinan suojaama laihaposkinen mies. Ehkäpä reisien voima tuli hotelliemännän katseesta? Se ei ymmärtänyt heikkoja. Mies ei millään luovuttanut minulle kirstumaista matkalaukkua tai isoa pahvilaatikkoa jossa oli kirjoja, ohjelmia ja isän Remington Portable kirjoituskone. Joku vaikka luulisi ettei hän enää jaksaa. Mies yski kuivaa yskää – niin kuin näytelmissä sanotaan – mutta ei pysähtynyt lepäämään.

Oltiin ulkomailla, sodanjälkeisessä Keski-Euroopassa.

Kirput löysivät minut ensimmäisenä yönä. Oikeastaan en ole suosittu muiden syöpäläisten parissa. Torakoihin olin tottunut lapsena Karjalassa. Niitä ei syöpäläisiksi laskettukaan, eivät ne pahaa tehneet. Oikein ilostuin kun Moskovassa löysin torakan pöytäliinalta. Mutta kun sodan aikana reissasin junissa pitkin Suomea tapasivat kirput minut, ihastuivat ensi purennasta ja kertoivat sukulaisilleen. Minusta tuli kuuluisa. Ne loikkivat läpi pitkän junan kunnes löysivät minut – ja paidan alle. Kirpuista pääsee vain suihkussa joka pyyhkii kaiken, myös kylpyhuoneen seinät ja katon.

Tavarat alas, kaikki viisi kerrosta!

Uusi hotelli löytyi Herra Prinssin kadun alapäästä, Carrefour de l’Odéonilta. Se oli halpa mutta miellyttävä. Ikkuna, jossa taottu rautakaide, avautui aukiolle. Siitä lähti viuhkana katuja kaikkiin tärkeisiin suuntiin. Talon numero oli 13. En ole taikauskoinen vaikka en otakaan suolaa toisen kädestä mutta tiedän että numero 13 merkitsee minulle hyvää – tai sitten pahaa.

Sunnuntaiaamuisin avoimesta ikkunasta tulvi Notre Damen kolmentoista tonnin Bourdonin tärisyttävä kumu.

Kerran viikossa joikui lasiruutumies aukealla kuin isokuovi suolla viitrieeeeeee, viitrieeeeeee, selässään puinen teline jossa erikokoisia ikkunalaseja. Ei koskaan hymyä, ei milloinkaan muunnelmaa joiusta. Löysin Seinen toiselta puolelta Cour des Miraclesin, Ihmeiden Pihan, sen jossa Victor Hugon romaanien sokeat kerjäläiset kotiin tullessaan näkivät taas ja rammat heittivät kainalosauvansa – täälläköhän vitrier asuu? En nähnyt kenenkään kutsuvan häntä paikkaamaan ikkunaa. Hän vain vaelsi tummin silmin katuja kuten oli vaeltanut satoja vuosia. Ikkunamies vaeltaa Cocteaun elokuvassa *Orfeus*. Siellä joiku kaikuu kuoleman autoilla kujilla.

Hotellia piti vanha ystävällinen pariskunta. He asuivat kadulta tulevien portaiden yläpäässä huoneessa ja alkovissa kahden pienen valkoisen villakoiran kanssa, molemmat koirat umpisokeita. Makuualkovi oli juuri porrastasanteen kohdalla. Tyynyn vieressä oli seinässä aukko ja siinä avattava ruutu. Siitä Madame öisin tarkasti sisääntulijat. Aukko oli alaoven avain. Liikkuminen oli vapaata, mutta sopimattomia naisia - miehistä en tiedä - ei saanut taloon tuoda. En päässyt perille olivatko lisenssillä varustetut prostituoidut myös kiellettyjä vai koskiko rajoitus vain alan amatöörejä. Tärkeätä oli ettei hotellista yöllä löytynyt henkilöitä jotka eivät olleet sen kirjoissa kun siveyspoliisi koputti ja tarkasti huoneiden asukkaat.

Madame huomasi että viihdyin ja mielelläni asuisin hotellissa pidempään. Hän vihki minut talon tapoihin.

- Jos Monsieurilla on pikku ystävä joka käy Monsieuria tapaamassa ja sattuu jäämään myöhemmäksi, kirjoitetaan hänet valmiiksi asukasluetteloon. Monsieurin ei tietenkään tarvitse maksaa mitään. Poliisit ottavat yöllä luettelon mukaan kierrokselle. Silloin he löytävät siitä Mademoisellen nimen eikä tule ikävyyksiä. Monsieur Pystinskij ymmärtää?

Monsieur Pystinskij ymmärsi ihan hyvin.

Nyt oli asunto ja se oli miellyttävä, lähellä metroasemaa ja ennen kaikkea halpa. Stipendi ei ollut suuri, 40 000 frangia. Osa rahoista oli mennyt jo Skandinavian kierroksella.

Stipendin oli järjestänyt Arvi Kivimaa. Siitä olen varma. Se oli nimeltään Alli Paasikiven stipendi ja sain sen johdosta olla Rouva Presidentin pöytäseurana pääkonsuli Jalannin illallisilla. Niiltäkin myöhästyin, ihan hölmöyttäni, ja tulin sinne päävieraan jälkeen. Miksi pienet munaukset eivät hellitä koskaan?

Arvi Kivimaasta oli vastikään tullut Kansallisteatterin pääjohtaja. Hän osoitti minulle avoimesti suosiotaan, varsinkin *Ruusun ja naskalin* ensi-illan jälkeen. Minusta piti tehtämän ohjaaja teatteriin. Annettiin ymmärtää että saattaisin olla jopa perustettavan studiolinjan vetäjä! Sen ohjelmisto olisi avant-gardea. Pariisin-matkaa varten järjestyi vapaata. Kun stipendi ranskalaiselta taholta epäonnistui järjesti Kivimaa sellaisen muuta tietä.

Eikä vain rahaa. Hän varusti minut mahtavin paperein. Liikuin Pariisissa lähestulkoon teatterinjohtajan valtuuksin. Sain ostaa näytelmiä ja tehdä niistä sopimuksia. Solminkin hyvät suhteet Nagelin kustantamoon, erittäinkin sen unkarilaissyntyisen kaikkikaikkeen Mme Agostoniin. Nagelin tähti oli Jean Paul Sartre joka viimeisteli näytelmää *Le diable et le bon Dieu*. Se saattoi tulla minä päivänä tahansa. Istuskelin Madamen eteisessä varmistaakseni näytelmän pohjoismaiset oikeudet Kansallisteatterille. Yritys siirtyi korkeammalle tasolle kun Kivimaa tuli Pariisiin. Söimme lounasta M. Nagelin kanssa. Ghelderoden näytelmä *Barrabas* kuului ostoksiin.

Arvi Kivimaa oli ulkomaanmatkoilla hauska, vapautunut, yllättävä, spirituelli ja avoin matkatoveri, myös alaisiaan kohtaan. Tilanne oli kutkuttava koska Kivimaa tunsu hyvin ystävytyeni Mauno Mannisen kanssa ja tiesi mitä Mauno sanoi hänestä jokaiselle joka viitsi kuunnella. *Kiinan muurin* menestyksen teatteri oli nolosti keskeyttänyt ja Kivimaa tiesi kyllä ketä Katajanokalla pidettiin syyllisenä. Kaikesta keskustelimme kuin toisella planeetalla istuen.

Raportoin Maunolle keskusteluista. Kirjeissä on sellainen makean sovitteleva sävy. Äta kakan och ha den kvar! Maunon mielestä kävin turhaa viivytystaistelua ja veljeilin päävihollisen kanssa.

Koko talven oli Mauno puuhannut omaa teatteria. Päiväkirja mainitsee siitä 30.1.1950.

Mauno on kauan suunnitellut teatterin perustamista. Kalima tilasi viime syksynä Britannicuksen käännöksen ja ohjauksen mutta johtokunta - todennäköisesti Kivimaan inspiroimana - intrigoi sen tyhjäksi t.s. lykkäsi sitä niin kauan kunnes Ruotsalainen Teatteri otti näytelmän. Ja Mauno rupesi rakentelemaan suunnitelmia oman teatterin aikaansaamiseksi. Näissä suunnitelmissa olen luonnollisesti ollut mukana. Tosiasiassa en tiedä missä vaiheessa asia on. Maunon tilannetiedoituksista saa aina ottaa osan pois.

Mauno oli saanut mukaansa Emmi Jurkan, joka suuriin laitosteattereihin vaikeasti sopeutuvana mielihyvin tarttui ideaan pienestä taiteellisesta teatterista jossa sitä paitsi harjoitusajat olisivat pitkät ja palkat suuret.

Emmi ja Mauno matkustivat Kotkaan, missä teatterikoulun keskeyttänyt Jussi Jurkka näytteli. Hänet puhuttiin yhdessä yössä Intimiin.

Toukokuussa 1950, minun ollessani Pariisissa, oli suunnitelma valmis julkistettavaksi. Tosin ei huoneistosta ollut varmuutta eikä juuri rahoistakaan. Parin tiheän liuskan mittainen julistus sisälsi varteenotettavia ajatuksia. Niin paljon että se oli helppo leimata haihatteluksi.

Teatterista tulisi kaksikielinen. Ruotsinkielistä puolta johtaisi Eddie Stenberg. Toiminta tähtäsi myös sosiaaliseen toimintaan.

Maunolla oli merkillinen kyky hurmata poliitikot. Hän sai mukaansa kenet halusi. Myöhemmin hän pitikin tärkeänä että maan tuleva hallitus aina muodostettaisiin pääosin Intimin johtokunnan jäsenistä, ja onnistui siinä aika pitkälle. Intimiteatterin ensimmäiseen hallitukseen kuuluivat Eduskunnan puhemies Karl-August Fagerholm ja kunnallisneuvos Juho Koivisto. Taidemaalari Christian Sibelius oli Maunon serkku. Ruotsalaisen Teatterin ohjaaja Gerda Wreden vastuulla tulisi ilmeisesti olemaan koulutus

jota Intimin piti harrastaa voimakkaasti. Näyttelijäkunnan ydinjoukko oli jo olemassa ja sitä täydennettäisiin vapaina olevilla ammattiteattereiden näyttelijöillä.

Käytäisiin esiintymässä myös kouluissa ja tehdasyhdyskunnissa. Intimiteatterissa vieraileville näyttelijöille maksettaisiin runsasta palkkaa. Niinpä he eivät saisikaan vierailun aikana esiintyä elokuvissa tai radiossa ilman nimenomaista lupaa. Teatteri edellytti täyttä antautumista sen tarjoamaan työhön.

Tavoitteet olivat korkealla. Seuraavassa Intimiteatterin alkujulistus. Koska se sisältää monia ajatuksia olkoon tässä lyhentämättömänä.

- Teatterimme on kauas tähtäävä koe. Se on osoittava, että läheinen yhteistyö on mahdollinen suomalaisen Suomen ja Skandinaavian teattereiden kesken. Teatterimme pyrkii ehdottoman, vapautuneen taiteen luomiseen. Se pyrkii uudistukseen, kehittymiseen. Se tahtoo kerätä kaikilta aloilta ja yhteiskuntatasoilta kokemuksia ja kykyjä. Suoranainen kokeilu on tärkeä piirre teatterimme toiminnassa. Monet amatööriryhmät saattavat antaa tähän mahdollisuuksia ja auttaa meitä, samalla kun pätevät, tilapäisesti vapaat teatterimme jäsenet puolestaan voivat auttaa amatöörejä heidän työssään ja heidän paristaan etsiä ammattinäyttämöille käyttökelpoisia voimia ja saattaa heidät koulutettaviksi. Näytelmäkirjailijoille yhteistyö amatöörivoimien kanssa muodostuu mitä merkityksellisimmäksi, niin kuin amerikkalaisten kokemus osoittaa. Teatterin sosiaalinen tehtävä on tärkeä, mm. Venäjällä siihen kiinnitetään suurta huomiota.

Oikealla vaistolla valitun ohjelmiston esittäminen koulunuorisolle saattaa sen pienestä pitäen teatterin

yhteyteen, opettaa ymmärtämään teatteria ja rikastuttaa monilla herätteillä.

Vielä merkittävämpää on näyttämötaiteen vieminen työläisten pariin ja oikeaan osuvien muotojen löytäminen sekä teatteri-innostuksen ja maun kehittäminen kansan keskuudessa.

Kuvitellaan, että kansa haluaa aliarvoista taidetta. Tämän väitteen teatterimme tulee osoittamaan vääräksi. Suomalaisen taiteen korkeimmat saavutukset ovat nousseet kansasta. Kalevala on ainoa kansalliseepos, joka asettaa puhtaan hengenmiehen ensimmäiseksi sankariksi, ja vasta kolmannelle sijalle Lemminkäisen, seikkailijan, jolle kaiken aikaa hieman hymyillään.

Se taide, mitä Suomessa nimenomaan kansalle on tarjottu, on liian usein ollut vain onttoa idealismia tai suorastaan taiteen prostituoimista.

Kansa tarvitsee taidetta, mutta taide ei meillä vielä ole pystynyt löytämään kansan hermoa eikä koskettamaan sen ajankohtaisia kysymyksiä.

Pyrkimystemme alkuunsaattaminen vaatii monikymmenvuotista hellittämätöntä työtä. Vaikeuksista vähäisin ei tule olemaan uuden näyttelijäpolven kasvattaminen. Nykyinen suomalainen teatterikoulu on kolmivuotinen. Silti sen läpikäyneillä on yhä vielä puhevikoja, joiden korjaaminen tuskin vaatisi parinkaan kuukauden tarmokasta työtä.

Taiteilijan on saatava kelvollinen teknillinen alkeiskoulutus. Näyttelijälle tämä merkitsee ensi sijassa äänen ja ruumiin hallintaa, välttämätön ehto, olkoon kyseessä mikä virtaus tahansa.

Jatkokoulutus, taiteellinen koulutus, sen sijaan ei voi tapahtua laumoittain. On vaikeata taiteen historiassa löytää ainoatakaan suurta nimeä, joka olisi

kiitollisuuden velassa akatemialle. Taidetta voi oppia vain persoonallisen kosketuksen kautta. Vanha oppipoikajärjestelmä on jatkuvasti tehokkain, uusien tavoitteiden siivittämän, vapaan yhteistyön ohella.

On mielekästä kysyä, johtuuko meillä ilmeinen taiteellisen luomisen ehtyminen siitä, että taiteilijat pääasiassa ovat alkaneet opiskella meikäläisissä taideoppilaitoksissa. Vuosisadan vaihteen suuret mestarimme ovat suorittaneet pääopintonsa ulkomailla. Tästä johtuu, että juuri heidän taiteessaan todellinen, syvä suomalaisuus ilmentyi kirkkaimmin. Suuremmat perspektiivit tekivät mahdolliseksi olennaisimman tajuamisen.

Teatteritaiteessa on maiden välinen vuorovaikutus merkittävä jo pelkästään tarvittavan aidon paikallissävyn vuoksi. Sitä paitsi on osoittautunut että vieras kieli opettaa näyttelijää aivan uudella tavalla huomioimaan myös oman kielen mahdollisuuksia.

Teatteri ja kirkko ovat yhteistä alkujuurta. Yhä vielä molempain tehtävä on sama. Suuret joukot moottoroituvat, mutta eivät henkisesti nouse. Tekniikka hallitsee niitä, eivätkä ne tekniikkaa. Sokeus, monet ristiriidat ja kiristymät johtuvat tästä. Runous, maalaustaide ja musiikki voivat vielä henkevoityä ja tulla ilmaisurikkaammiksi, mutta tuskin mahtavat lähitulevaisuudessa muuten kehittyä. Proosa ja filmikin saattavat antaa ihmisille nyt enemmän. Mutta ainoastaan näyttämötaiteella on ne mahdollisuudet, joista nyt voi kehittyä voimallinen sytyttäjä ja tiennäyttävä.

Vain se voi joukkoja lähestyä ja temmata ne mukaansa.

Se houkuttelee ensin, lumoa sitten ja vihdoin puhuu kaikille, ilman että sitä oikein huomataankaan.

*Näyttämötaiteen olemukseen kuuluu loihtia.
Naapurikansat puhuvat suomalaisista velhoista.
Suuressa suomalaisessa taiteessa on maagillinen mahti,
Kalevalassa, Sibeliuksen soitossa, Kiven epiikassa ja
Helkavirsissä. Suomen kieli tuntee erivivahteisia
»näkijän», »tietäjän» ja » velhon » nimityksiä aina »
syöjättäreensä» saakka. Monessa muussa kielessä on vain
pari köyhää, pääasiassa lasten sanastoon kuuluvaa
vastinetta.*

*Näyttämötaiteessa tämä suomalaisen luonteen
pohjimmainen voima tulee luomaan voitollisia tekoja.
Mutta ne vaativat toteutuakseen voimien
vapauttamista, sekä henkisten että aineellisten oikeaa
hyväksikäyttöä.*

Tie on pitkä, olemme vasta alussa.

Maunon julistus on mahtava. Ja paljolti viisas. Sytyttäväkin.
Ja ajastaan edellä. Ja jotenkin ajaton.

Siinä näkyy myös Maunon halu johdattajaksi, näkijäksi,
uudeksi Lönnrotiksi. Ties vaikka Wäinämöiseksi? Mauno on
tuskin ainoa joka vakavana silmiin katsoen on muistuttanut
siitä että jo Nostradamus ennusti valon tulevan
pohjoisesta...

Oli miten oli, Intimiteatteri teki vaikuttavasti tuloaan ja
siitä näytti syntyvän sitä mitä pitikin.

Minua pyydettiin mukaan. Epäröin ja kiemurtelin.
Kivimaan tarjoukset ja hänen avaamansa perspektiivit eivät
olleet vähän arvoisia.

Sitä paitsi Mauno oli tulvillaan Jussi Jurkkaa. Eikä yhtään
syyttä. Jussi oli siihen aikaan ilmestys näyttämöllä, juuri
oikealla tavalla sankarinkomea, saattoi muistuttaa
kreikkalaista patsasta. Hän oli herkkä mutta intensiivinen
kuin hitsausliekki. Hänen replikointinsa oli modernia ja hän
ymmärsi mitä sanoi näyttämöllä. Sellaista karismaa näkee

nuoressa näyttelijässä ani harvoin. Järistys näyttämöllä. Joutuisin Intimiteatterissa ilman muuta toiseen viuluun ellen peräti helistimiin.

Ja niinhän siinä sitten kävikin.

Toisaalta: nyt tehtiin teatterihistoriaa. Jokaisen uudistushaluisen velvollisuus oli liittyä Intimiteatteriin ja jättää omat karriäärimietteet sivuun.

Tuntui helpottavalta olla Pariisissa, poissa Helsingistä ja ainakin osaksi Maunon ulottumattomissa vaikka hänen puhelinterrorinsa oli jo silloin rajaton.

Maunon puhelinsormi koukistui yleensä tunti, pari puolen yön jälkeen. Puhelut eivät koskaan olleet lyhyitä ja ne saattoivat koskea mitä hyvänsä, yleensä kuitenkin ohjausratkaisuja tai innostuneita kertomuksia vaikkapa näyttelijöiden harjoituksissa saamista raivokohtauksista jotka Maunon mielestä ilmiselvästi todistivat suuresta lahjakkuudesta ja veivät roolianalyysiä eteenpäin. Mauno ei kunnioittanut vuorokaudenaikoja sen enempää kuin valtakuntien rajojakaan. Hän soitteli ja sähkötti valtionpäämiehille yli suurten vesien mutta pääasiassa kuitenkin meille teatterilaisille tai lähipiirissä eläville. Jos otit pistokkeen seinästä tuli sähkösanoma. Pitkä. Tiedon oli mentävä perille, maksoi mitä maksoi.

Mutta Maunopa suunnitteli uudelle henkilökunnalleen opintomatkaa ennen Cocteaun *Kurittomien vanhempien* harjoitusten alkua ja matkan piti tietenkin suuntautua Pariisiin. Suunnitelma kuivui kuitenkin kokoon, ja lopulta matkalle lähti ainoastaan Tiina Rinne joka ilmestyikin hotelliini. Mutta silloin minä olin jo lähdössä.

Sekavien tunteiden riepottelemana kirjoitin Pariisista Maunolle kirjeen. Kirje on murheellinen dokumentti valheellisuudesta. Mauno siteerasi siihen aikaan mielellään Omar Khaijamia ja minä olin lukenut Tagorea. Siispä

kirjeelle itämainen tyyli! Toivoin kai että muoto
pehmentäisi raukkamaista sisällystä.

Orvokki oli Maunolle ystävyys kukka.

Paris, huhtikuu 1950.

Ruhtinas,

älä päästä minua orvokkitarhasi vartijaksi.

Silmäni eivät kannan sen yli ja yhden rosvon kuolema on
kymmenen portistapääsy.

Tuuli, joka muurin reunalla soi suloisesti ja lämmittää
korviani, voi kuivattaa pyhimpäin kämmekkäisi maan.

En jaksa kantaa vartaalla. Yksi sanko jo vaatii molemmat
käteni ja senkin vesi kastelee joskus taimia joihin
mehiläiset ei lennä.

Puu, jonka juurella lepäät on suuri ja tuuheaa; puhelin
säästä ohikulkijain kanssa ja kun käännyin puoleesi en
löytänyt sinua sen varjosta enää. Miksi en huutanut kaikin
voimin?

Jos puustasi vielä, läheltä runkoa, löydät multaa joka
avaa orkidean lehdet, anna minun kastella sitä, että siitä
nousisi kukka hääpukusi helmaan.

Ruhtinas, älä päästä minua koko orvokkitarhasi
vartijaksi.

Aseta minut kanatarhasi portille, ruhtinas.

Sen reunoilla kasvaa nokkonen, eikä sen tuoksu huumaa
päättä.

Vain sinulle avaan portin, ja yhdessä katsomme
maailman puuhaa.

Älä pyydä, että estäisin kanavarkaita. Se on renkien
työtä, anna se heille.

Anna minulle tärkein tehtävä kanatarhassasi, se, jonka
luulet minulle vaikeimmaksi ja jota et enää minulle soisi.

Silmäni ovat pienet ja karpäset viihtyvät niissä.

Pääni on vuosia vaila ja painuu usein ohikulkevain
naisten syliin ja vain korvistani jompikumpi voi kuunnella

tuulten kuormaa.

Ruhtinas, palkkaa korvani, usko leposi niille.

Anna tehtävä niille eikä koskaan kukon laulu kantaudu luoksesi tarhasta, jonka portille minut asetat.

Ota korvani ja anna kätenni palaa rakoille romaanien nuotioilla kanatarhasi ympärillä.

Lapsena nousin joskus salaa tarhasi aidalle nähdäkseni sen toisen laidan, enkä nähnyt.

Jätin sankoni ja olen noussut vuorille asti, mutta täällä polttaa aurinko harsot yltäni ja puiston tuuheat puut peittävät sen kukkien loiston.

Vain tuoksun tunnen, joka siellä täällä liittyy alppivuokkojen tuoksuun ja iloitsee salaa niiden kanssa. (Mauno oli tuonut Kiinan muurin Sveitsistä. LP)

Jätin sankoni silloin kun minun olisi pitänyt pirskoittaa vettä kasvoillesi ja antaa sinun juoda, jotta orvokit olisivat suuret.

Olisin lähettänyt vuorilta pilven, mutta en tainnut.

Miksi en kääntänyt jonkin pienen puron juoksua vilvoittaakseni sinua.

Miksi nousin vuorille, jossa pelkään eksyväni enkä kuitenkaan näe tarhasi reunaa.

Älä aseta minua sen vartijaksi, ota korvani ja anna niiden vartioida kukkoa.

Vielä se on sulkia vailla eikä taida laulaa, mutta kanat kasvavat ja kukon himo nousee.

Usko sen vartio minulle, ettei joku tulisi salaa leikkaamaan sen kieltä, joka vielä ei ole laulanut, mutta jonka täytyy olla.

En saata muistaa lähtikö kirje koskaan. Tämä teksti on konseptista. En myöskään miten kirje piti tulkita. Kivimaako on se kukko, vai kuka? Ja tarjoudunko minä tosiaan toimimaan jonkinlaisena vakoilijana hänen

läheisyydessään? Mitä hyötyä sellaisesta olisi ollut? En kai sentään. Tai piru tietää. Luultavasti kirjeen ajatus oli yhtä sekava kuin muutkin. Solmua jota en pystynyt avaamaan se kyllä kuvaa.

Kansallisteatterin ja Intimiteatterin lisäksi keikkui Pariisissa mielessä vielä kolmas vaihtoehto.

Helsingin yliopiston ranskan kielen lehtori Jean-Marie Chapeau oli nuoruudessaan käynyt Pariisin Konservatorion näyttelijälinjan. Näin hänen näyttelevän Helsinkiin perustamassaan ranskankielisessä harrastajateatterissa La Scène Française ja saatan kuvitella ettei hänellä olisi ollut vaikeuksia työnsaantiin kotimaassaan. Perhe kuitenkin tahtoi toisin. Chapeausta ei tullut ammattinäyttelijää. Esiinnyimme paljon yhdessä. La Scène Française esitti arvo-ohjelmistoa, Claudelia, Geraldya, Molièreä.

Chapeaulla oli ollut Konservatoriossa oppilastoveri josta tuli ranskalaisen teatterin ja elokuvan loistava tähti Edwige Feuillère. Hän oli hiljakkoin näytellyt Jean-Louis Barraultin ja Madeleine Renaudin johtamassa Marignyteatterissa Paul Claudelin näytelmässä *Partage du midi*. Nyt juuri oli valmistunut elokuvaosa Christian Jacquesin episodielokuvassa *Souvenirs perdus*.

Chapeau kirjoitti Edwige Feuillèrille kirjeen, kertoi minusta ja tiedusteli olisiko tämä halukas johdattamaan minut Barraultin hoiviin Marignyhin. Edwige Feuillère suostui ja kirjoitti odottavansa soittoani.

Kunpa ihan tarkkaan tietäisin miksi annoin suunnitelman joutua hunningolle.

Tosin, olihan ympärillä kaikenlaista hauskaa ja kiiltävää, uutta ja huumaavaa.

Bussien takaosassa oli silloin vielä parveke. Jos nojasi sen kaiteeseen sai hävyttömän hyvän näköalan kuhnustelevien autojen tuulilasin läpi niiden etupenkeille.

Mitä kalliimpi auto sen suurempi tuulilasi. Rue de Rivolilla liikenne usein puuroutui. Ratin takana johtajatyypit - ei aina mahakas - mutta kovakasvoinen, suupielet alaspäin, tiukan alahuulen alla terävästi vedetty varjo. Nenällä sarvisankaiset silmälasit joiden neliömäinen muoto kuvasi voimaa ja lujuuutta. Ja ajajaa nuorempi nainen, ajatukset kaukana. Hän tiesi kyllä että hänellä oli kauniit polvet. Kumpikaan ei puhunut, ei hymyjä.

Olin nuori, ihan liian nuori ikäisekseni.

- Näinkö maailma toimii?

St-Germain-de-Près'ssä, Cafè Les Deux Magot'ssa tapasin pianisti Rolf Bergrothin. Kerroin katkerana hänelle. Rolf piti tyhjentävän esityksen miehen ja naisen väleihin kuuluvista tekijöistä ja väritti kertomusta kokemuksillaan. Pehmentäkseen tyrmistystä hän vei minut hotellihuoneeseensa ja soitti Waldsteinsonaatin.

Pelasimme biljardia Boulevard St. Michelin kahvilassa. Siellä kyyninen Rolf muuttui niittyleinikiksi ja kertoi olevansa Pariisissa odottamassa uskomattoman ihanaa naista. Kun hän tulisi ei biljardiin enää olisi tilaisuutta. Parin päivän kuluttua Sole Uexkull tulikin.

Place Vendômella lepäsivät Rolls Roycet hotellien parkkipaikalla patsaan juurella. Sen pronssi oli valettu tuhannestakahdestasadasta Austerlitzin taistelussa vallatusta kanuunasta ja Napoleon itse seisoi patsaan nenässä autoja katsellen. Jotkut olivat kaksikymmenluvulta, avonaisia ja yhä käytössä, ainakin kevätsäällä. Moottorin kuomu oli koomisen korkealla etuakselin yläpuolella. Suostuivatkohan itsetietoiset etupyörät ollenkaan kääntymään samaan suuntaan kun lähdetäisiin ajoon? Lyhtyjen, äänitorvien ja klubimerkkien kokoelma kimmelsi käsintaottujen lokasuojien välissä hopeoidun jäähyttäjäsäleikön edessä.

Delahaye taas, ranskalaisten oma Rolls, oli minulle uusi. Autot parveilivat mieluiten Champs Elysées'illä, tsämps ölaisis niin kuin jenkkisotilaat sanoivat. Delahayen muodot olivat jännittäviä, varsinkin urheilumalleissa. Pisaran muotoiset lokasuojat erillään rungosta huiman vauhdin vuoksi. Avenuen Rond Pointin tienoilta niitä löysi milloin tuli etsimään.

Siellä oli myös Talbot'lla myymälä. Talbot oli urheiluautoista kaunein. Sen linjat eivät korostaneet vauhtia tai loistoa, se vain oli kylmän ja sensuellin rauhallinen.

Talbot-ikkunasta ei ollut pitkä matka avenuen yläpäähän jossa gallerioiden ikkunoissa hehkuivat Domerguen isokokoiset taulut, kaikissa sama ylikaunis nainen useimmiten istuallaan sääret sivuun taitettuina. Hyvin pieni suu, niin kuin Yvonne Printempsilla tai Mary Pickfordilla, kapeat olkapäät, aivan liian hauraat kantamaan runsasta povea joka kuvasta ensin tarttui silmiin. Hyvin kapea vyötärö vielä korosti poven hohtavaa pyöreyttä.

Pariisi oli silloin maailman teatterikeskus. Ehkä joku viittaisi Berliiniin jossa Brecht oli vuotta aikaisemmin perustanut Berliner Ensemblen. Ne jotka tuntevat englantilaisen teatterin korkean tason puhuvat tietenkin Lontoon puolesta. Minulle ja monelle muulle Pariisi oli pyhiinvaelluksen kohde. Siihen vaikuttivat paljon Eino Kaliman mieltymykset, ja Kivimaa oli samaa maata vaikka olikin anglosaksisen dramatiikan tuntija ja Suomeen tuoja.

Ne jotka puhuivat Pariisista puhuivat Jean-Louis Barraultista. Hänen yhteistyönsä huomattavimpien ranskalaisten kirjailijoiden kanssa tuotti tuoreita hedelmiä. André Gide oli dramatisoinut Kafkan *Oikeusjutun jonka* kaiku kiiri ympäri maailman. Gide teki *Hamletista* sensaatiomaisen käännöksen ja Barrault sensaatiomaisen